

ԱՐԱ ԵՐԵՄՅԱՆ

Հայ-Ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի դասախոս, ի.գ.թ., ՀՀ արդարադատության նախարարության աշխատակազմի վերահսկողության վարչության պետ

ԹՐԱՖԻՔԻՆԳԻ ՄԵԽԱՆԻԶՄԸ

Եվրոպայի խորհրդի 2005թ. Մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) դեմ պայքարի մասին կոնվենցիայի (այսուհետ՝ ԵԽ 2005թ. կոնվենցիա) 4-րդ հոդվածի «ա» ենթակետում տրված բնորոշման համաձայն՝ մարդկանց թրաֆիքինգ է շահագործման նպատակով մարդկանց հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ընդունելը՝ ուժի սպառնալիք կամ ուժ գործադրելու կամ հարկադրանքի որևէ այլ ձև կիրառելու, առևանգման, խարդախության, խաբեության, իշխանությունը կամ վիճակի խոցելիությունը չարաշահելու, կամ այլ անձնավորության նկատմամբ որոշակի վերահսկողություն իրականացնող որևէ անձի համաձայնությունը ձեռք բերելու նպատակով դրամական միջոցներ կամ այլ օգուտներ տրամադրելու կամ ստանալու եղանակով¹:

ՀՀ քրեական օրենսդրությունում «թրաֆիքինգ», «մարդկանց թրաֆիքինգ» կամ «մարդկանց առևտուր» տերմինները որպես այդպիսին չեն օգտագործվում: Դրանց փոխարեն օգտագործվում են այն տերմինները և սահմանումները, որոնցով թրաֆիքինգը (մարդկանց առևտուրը) որպես երևույթ բնութագրվում է միջազգային իրավունքի գործիքներում: Դրանց փոխարեն ՀՀ քր. օր-ում օգտագործվել են ԵԽ 2005թ. Կոնվենցիայում, ինչպես նաև ՄԱԿ-ի Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ Կոնվենցիայում² և այն լրացնող՝ թիվ 2 Արձանագրությունում³ օգտագործվող տերմինները:

ԵԽ 2005 թ. Կոնվենցիայում ձևակերպված «թրաֆիքինգ» հասկացությունը համապատասխանում է Պալերմոյի թիվ 2 Արձանագրության (2000թ.) 3-րդ հոդվածի «ա» կետում սահմանված հասկացությանը: ՀՀ քր. օր-ի 132 հոդվածի 1-ին մասում ձևակերպված հանցագործության հասկացությունն, առանձին վերապահումներով, համա-

պատասխանում է միջազգային այդ գործիքներում տրված հասկացությունների բովանդակությանը:

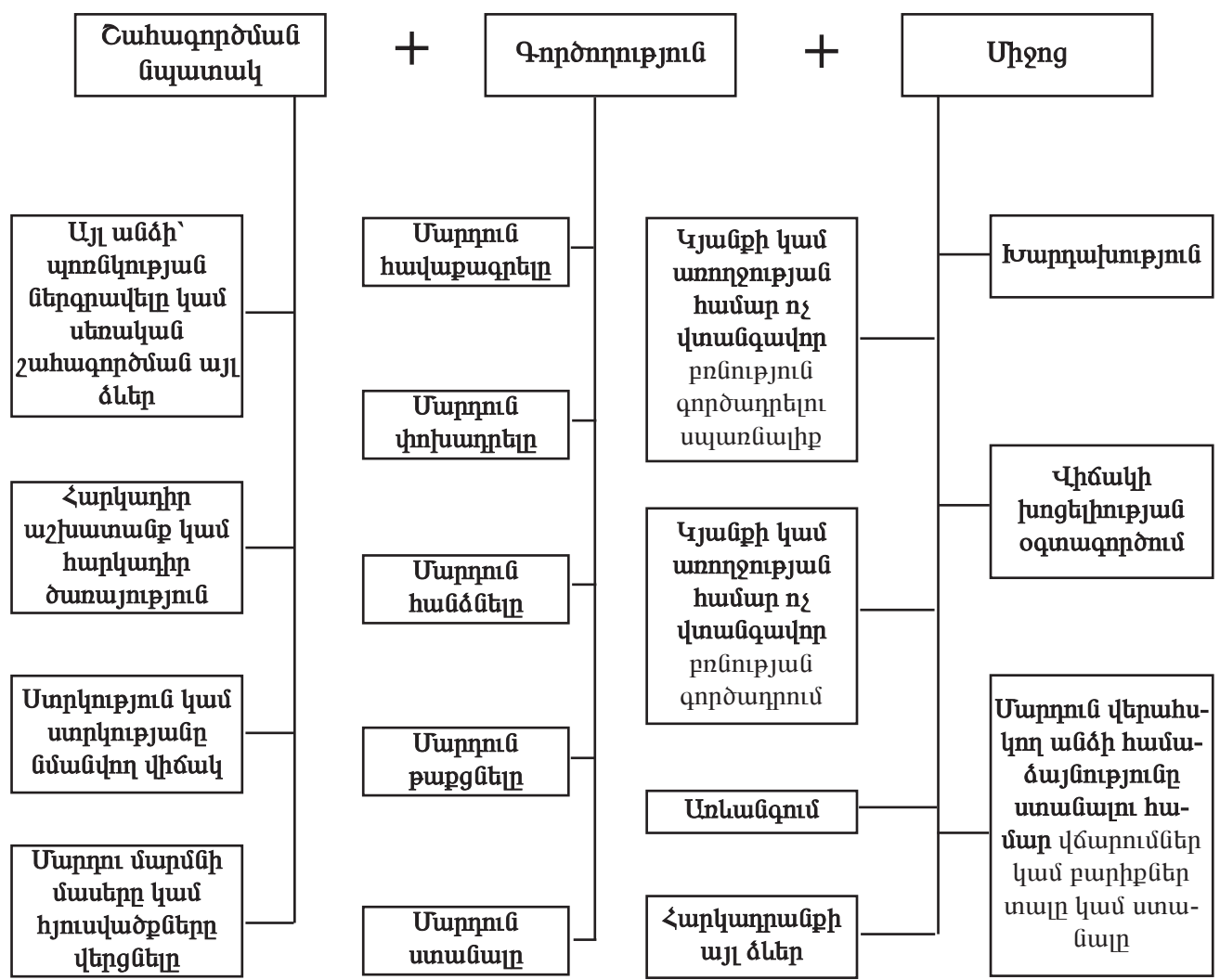
ՀՀ քր. օր-ի 132 հոդվածում սահմանված թրաֆիքինգի (1-ին մաս) իրականացման մեխանիզմներն էապես չեն տարբերվում այլ պետություններում նույն հանցագործության իրականացման մեխանիզմներից: Թրաֆիքինգը գործընթաց է, որը, որպես կանոն, բաղկացած է երեք փուլից՝ հավաքագրելուց, փոխադրելուց (տեղափոխելուց) և շահագործման հանձնելուց: Աղյուսակ 1-ում (էջ 11) ներկայացվում է թրաֆիքինգի մեխանիզմն ըստ ՀՀ քր. օր-ի 132 հոդվածի 1-ին մասում նկարագրված դիսպոզիցիայի:

ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայում նկարագրված հանցագործությունը ավարտված համարելու համար անհրաժեշտ է ցանկացած համակցությամբ երեք տարրերի առկայությունը միաժամանակ՝ գործողությունը, միջոցը⁴ և շահագործման նպատակը:

Ընդ որում, թրաֆիքինգն ավարտված հանցագործություն համարվելու համար պարտադիր չէ, որ անձը ենթարկվի շահագործման (ձևական հանցակազմ): Դրա համար բավարար է, որ անձի նկատմամբ շահագործման նպատակով կատարվի 132 հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայում նշված գործողություններից մեկը՝ նույն դիսպոզիցիայում նշված եղանակներից որևէ մեկի կիրառմամբ:

Այսպիսով, թրաֆիքինգը համարվում է ավարտված հանցագործություն մինչև անձի փաստացի շահագործումը: Այսպես, մարդկանց «հավաքագրումը» (գործողություն) «խարդախության միջոցով» (միջոց) «աշխատանքային շահագործման նպատակով» (նպատակ) հանցավոր գործունեություն է, որը պետք է որակվի որպես ավարտված թրաֆիքինգ: Կամ, օրինակ, «շահագործման նպատակով» (նպատակ) «առողջության համար

ԹՐԱՖԻԲԻՆԳԻ ՄԵԽԱՆԻՉՄԸ
(ՀՀ քր. օր-ի 132 հոդվածի 1-ին մաս)

ոչ վտանգավոր բռնության գործադրմամբ» (միջոց) «մարդուն թաքցնելը» (գործողություն) նույնպես պետք է որակվի որպես ավարտված թրաֆիքինգ:

Վերլուծենք թրաֆիքինգի մեխանիզմը հետևյալ օրինակի համատեքստում:

Ծանր տնտեսական իրավիճակում հայտնված 19-ամյա միայնակ մայրն իր հարբեցող հոր հետ հերթական վիճաբանությունից հետո տեղափոխվել էր այլ բնակավայր և սրճարանում աշխատում էր որպես մատուցողուհի: Նրան երբևէ չի վճարվել պայմանավորված աշխատավարձը

և նա մշտապես ենթարկվել է սրճարանի տիրոջ սեքսուալ ոտնձգություններին: Այդ իրավիճակում նա վստահել է մեկ այլ մարդու (միայն հետագայում է պարզվել, որ նա սրճարանի տիրոջ ընկերն է) ու վերջինիս առաջարկով համաձայնել է մեկնել այլ պետության հայտնի տուրիստական կենտրոններից մեկի սեքս-բիզնեսում բարձր աշխատավարձով աշխատելու: Այդ «վստահելի» անձը նրան կեղծ անձնագրով փոխադրել է այլ պետություն, որտեղ անմիջապես փաստաթղթերը վերցվել են, իսկ հանցավոր կազմակերպության ղեկավարը նրան ստիպել է աշխատել փողոցում

որպես մարմնավաճառ: Երբ երիտասարդ կինը հրաժարվել էր զբաղվել այդ գործով, նրան մի քանի օր շարունակ ծեծի են ենթարկել և բռնաբարել: Արդյունքում նա որոշել է դուրս գալ փողոց և փախչել առաջին իսկ հնարավորության դեպքում: Աշխատած ամբողջ գումարը հանձնել է իրեն վերահսկող հանցագործներին: Նրան հաջողվել է փախչել իր հերթական հաճախորդի հետ, հասնել սահման և կատարվածի մասին հաղորդել սահմանապահներին: Հանցագործությունը բացահայտվել է:

Այս օրինակի վրա երևում է, որ շահագործման նպատակով կատարվել է՝

ա) գործողություն, այն է՝ հավաքագրում, որն իրականացվել է՝

- խաբեության միջոցով և
- գոհի վիճակի խոցելիությունը չարաշահելու միջոցով,

բ) մեկ այլ գործողություն, այն է՝ փոխադրում, որն ուղեկցվել է՝

- անձը հաստատող ակնհայտ կեղծ փաստաթղթի տրամադրմամբ և օգտագործմամբ ու
- միգրացիայի կանոնների խախտմամբ,

գ) ինչպես նաև այլ գործողություն՝ մեկ անձին մեկ այլ անձի իշխանությանը փոխանցում (հանձնում)՝ գոհի վիճակի խոցելիությունը չարաշահելու միջոցով, որն ուղեկցվել է անձը հաստատող ակնհայտ կեղծ փաստաթուղթը վերցնելով (անձը մնացել է առանց օրինական կամ անօրինական փաստաթղթի):

Արդյունքում անձը դրվել է փաստացի սեքսուալ շահագործման վիճակի մեջ՝ նա հարկադրվել է զբաղվել մարմնավաճառությամբ կամ մատուցել սեքսուալ այլ ծառայություններ երրորդ անձանց, ինչն ուղեկցվել է բռնություններով, ներառյալ՝ բռնաբարությամբ:

Թրաֆիքինգի մեխանիզմը վերլուծելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ արարքը որպես թրաֆիքինգ որակելիս շահագործման այս կամ այն ձևի ենթարկվելու վերաբերյալ թրաֆիքինգից տուժած անձի համաձայնությունը որևէ նշանակություն չունի այն դեպքում, երբ կիրառվել է նախատեսված միջոցներից որևէ մեկը⁵:

Այսպես, գործնականում, թրաֆիքինգի բազում դեպքերում, գոհերի և թրաֆիքինգ իրականացնողների միջև ձեռք է բերվում սկզբնական համաձայնություն կամ լինում է համագործակցու-

թյուն, որին հետագայում հետևում են սպառնալիքները, հարկադրանքը, ուժի գործադրումը, խաբեությունը, վստահության կամ իշխանության չարաշահումը: Այդ դեպքում թրաֆիքինգը համարվում է կատարված:

Առանձնահատկություններ ընդհանուր կանոնից

Թրաֆիքինգը որպես ավարտված հանցագործություն համարվելու ներկայացված ընդհանուր կանոնից ՀՀ քր. օր-ը նախատեսում է երեք առանձնահատկություն: Դրանցից երկուսը վերաբերում են դիսպոզիցիայի օբյեկտիվ կողմին, իսկ մեկը՝ սուբյեկտիվ կողմին⁶:

Առաջին առանձնահատկություն. 132 հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետի համաձայն, տասնութ տարին չլրացած անձին շահագործման նպատակով հավաքագրելը, փոխադրելը, հանձնելը, թաքցնելը կամ ստանալը պետք է որակվի որպես ավարտված հանցագործություն՝ «թրաֆիքինգ», անգամ եթե չեն կիրառվել 132 հոդվածի 1-ին մասում նշված միջոցները:

Նշենք, որ ԵԽ 2005թ. Կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի «գ» կետով սահմանված է, որ շահագործման նպատակով երեխային⁷ հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ընդունելը համարվում է «թրաֆիքինգ» նույնիսկ այն դեպքում, երբ դա կապված չէ նույն հոդվածի «ա» կետում նախատեսված միջոցներից որևէ մեկի կիրառման հետ:

Երկրորդ առանձնահատկություն. 132 հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետի համաձայն, հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձին շահագործման նպատակով հավաքագրելը, փոխադրելը, հանձնելը, թաքցնելը կամ ստանալը պետք է որակվի որպես ավարտված հանցագործություն՝ «թրաֆիքինգ», անգամ եթե չեն կիրառվել 132 հոդվածի 1-ին մասում նշված միջոցները:

ՀՀ քր. օր-ի 132 հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերում նկարագրված հանցագործությունների հանցակազմերը նույնպես ձևական են, ինչպես և 132 հոդվածի 1-ին մասում նկարագրված հանցագործության հանցակազմը:

Առանձնահատկությունը հետևյալն է. վերը թվարկված երկու կատեգորիաների անձանց

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

նկատմամբ կատարված ոտնձգությունը համարվում է ավարտված ավելի վաղ պահից, քան նախատեսված է ՀՀ քր. օր-ի 132 հոդվածի 1-ին մասում սահմանված ընդհանուր կանոնով: ՀՀ քր. օր-ի 132 հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերում նկարագրված հանցագործությունները համարվում են ավարտված (հավաքագրելը, փոխադրելը, հանձնելը, թաքցնելը կամ ստանալը) գործողությունը կատարելու պահից, եթե այն կատարվել է շահագործման նպատակով: Այսպես, վերը թվարկված երկու կատեգորիաների անձանց «հավաքագրումը» (գործողություն) «աշխատանքային շահագործման նպատակով» (նպատակ) հանցավոր գործունեություն է, որը մեկնաբանվող հոդվածի երկրորդ մասի դիսպոզիցիայի համաձայն պետք է որակվի որպես ավարտված թրաֆիքինգ: Կամ, օրինակ, «շահագործման նպատակով» (նպատակ) «մարդուն թաքցնելը» (գործողություն) նույնպես պետք է որակվի որպես ավարտված թրաֆիքինգ:

Այսպիսով, նշված երկու կատեգորիայի անձանց համար օրենսդիրը սահմանել է թրաֆիքինգից պաշտպանվածության ավելի բարձր աստիճան: Ընդ որում, եթե տասնութ տարին չլրացած անձի պարագայում նման մոտեցումը կոնվենցիոնալ պարտավորություն է, ապա հոգեկան խան-

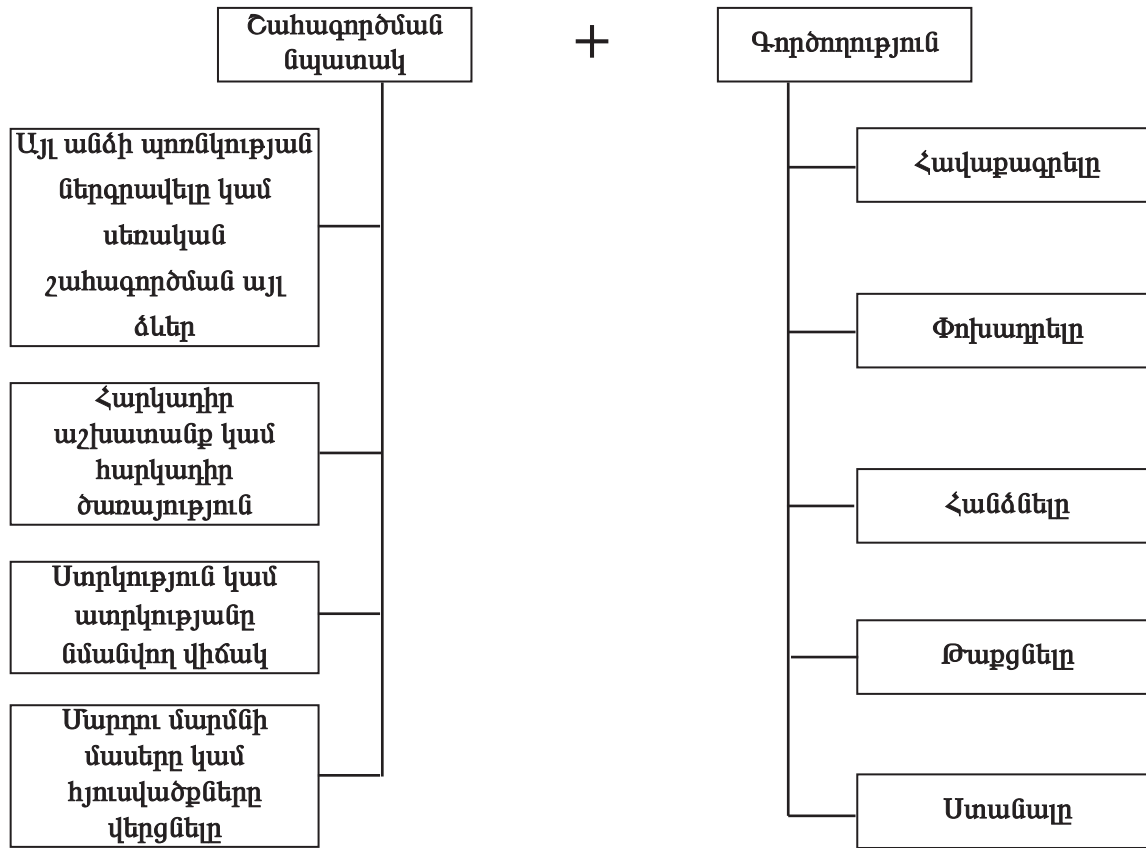
գարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձի պարագայում նման մոտեցումը Հայաստանի Հանրապետության կողմից նախաձեռնված լրացուցիչ քայլ է: Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ այդ երկու կատեգորիաների անձանց վիճակն ինքնին առավել խոցելի է: Ավելացնենք, որ առանձնապես խոցելի է այն անչափահասների վիճակը, ովքեր միաժամանակ հաշմանդամ են: Նրանց հաճախ օգտագործում են մուրացկանության նպատակներով: Թրաֆիքինգով զբաղվող անձանց իշխանության ներքո գտնվող երեխաները և հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձինք շատ դեպքերում անգամ չեն հասկանում, թե ինչպիսի պայմանների մեջ են հայտնվել և չունեն աջակցության կենտրոնների հետ հեշտությամբ կապվելու հնարավորություն:

Ադյուսակ 2-ում (էջ 14) ներկայացվում է թրաֆիքինգի մեխանիզմն ըստ ՀՀ քր. օր-ի 132 հոդվածի 2-րդ մասում նկարագրված դիսպոզիցիայի:

ԹՐԱՖԻՔԻՆԳԻ ՄԵԽԱՆԻԶՄԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

(ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 2-րդ մաս)

(տուժողներն են՝ ա) տասնութ տարին չլրացած անձը, բ) հոգեկան խանգարման հետեւանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձը)

¹ Տե՛ս <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/197.htm>.

² Տե՛ս ՀՀ ԱԳՆ ՊՏ N 4/12/, էջ 294-323:

³ Տե՛ս ՀՀ ԱԳՆ ՊՏ N 4/12/, էջ 324-332 և էջ 333-345:

⁴ Օգտագործվող «միջոց» բառը պայմանական հասկացություն է: Միջոցները նույնպես գործողություններ են, սակայն դրանք ուղեկցում են հիմնական գործողությունները:

⁵ Տե՛ս ԵԽ 2005թ. Կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի «բ» կետում, ինչպես նաև 2000թ. Մարդկանց, հատկապես կանանց և երեխաների առևտրի կանխարգելման, արգելման և պատժի մասին Արձանագրության 3-րդ հոդվածի «բ» կետում սահմանված դրույթները:

⁶ Թրաֆիքինգը որպես ավարտված հանցագործություն համարվելու ներկայացված ընդհանուր կանոնից ՀՀ քր.օր-ով նախատեսված՝ հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմին վերաբերող առանձնահատկությունը պայմանավորված է ՀՀ քր.օր-ի 132 հոդվածի 4-րդ մասի 2-րդ կետի դիսպոզիցիայի կառուցվածքով, որի համաձայն՝ արարքը համարվում է ավարտված հանցագործություն, եթե նույն հոդվածի առաջին կամ երկրորդ մասով նախատեսված արարքը (թրաֆիքինգ կամ անչափահասի թրաֆիքինգ կամ հոգեկան խանգարման հետեւանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձի թրաֆիքինգ) անգոյություն ունի առաջացրել է տուժողի մահ կամ այլ ծանր հետեւանքներ: Այդ առանձնահատկության մանրամասն վերլուծությունը, սակայն, չի ներառվում սույն հետազոտության առարկայի մեջ: Այն կարող է լինել առանձին հետազոտության առարկա:

⁷ ԵԽ 2005թ. Կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի «դ» կետի համաձայն՝ «երեխա» է համարվում տասնութ տարին չլրացած ցանկացած անձ: